

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE ESKİ VE YENİ TEŞVİK DÜZENLEMELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME AN ASSESSMENT ON PRIVATE PENSION SYSTEM'S IN TERMS OF CHANGING IN PPS'S INCENTIVE MECHANISM

Göknur BÜYÜKKARA

Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Mehmet BALCI

Hacettepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu, Yeni Bireysel Emeklilik Sisteminin (BES) değerlendirilmesi ve BES teşvik sisteminde yapılan değişikliklerin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, genel hatları ile Türkiye'de BES'e neden ihtiyaç duyulduğu, BES'ten beklenen faydalar ve sistemin genel işleyişi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, eski BES'teki teşvik sistemine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, teşvik sisteminde getirilen değişiklikler ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, vergi tevkifatına esas alternatif durumlar üzerinden eski ve yeni sistem örneklerle hesaplanarak karşılaştırılmıştır. Yine bu bölümde eski ve yeni sistem, katılımcı sayıları ve katkı payı tutarları üzerinden karşılaştırılmıştır. Beşinci ve son bölümde yeni teşvik sisteminin faydalı olup olmayacağı değerlendirilerek öneriler getirilmiştir. Çalışma bulgularına göre, yeni teşvik sistemi tüketim yerine yatırımı teşvik etmektedir. Çalışmada yeni teşvik sistemindeki asıl önemli hususun doğrudan devlet katkısı olmadığı, vergi tevkifat matrahının değiştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir. Birikim yerine sadece getirinin vergilendirilmesi eski ve yeni sistem arasında farklılık yaratmaktadır. Katılımcılar yeni teşvik sistemini olumlu karşılamaktadırlar.

Anahtar sözcükler: BES, Devlet Katkısı, Vergi Tevkifatı, Teşvik Sistemi, Katılımcı.

ABSTRACT

This study is based on the new Private Pension System's assessment (PPS) and changing in PPS's incentive mechanism. The study consists of five parts: In the first part, general information is provided about why Turkey needs to employ PPS and what are the expected benefits from PPS. In the second part, old PPS system is mentioned. In the third part, amendment in the incentive system is discussed. In the fourth part, old and new system is compared via some examples on the alternative instances subject to tax cut. Finally, some suggestions are presented by assessing whether new incentive system is beneficial. According to the findings, new incentive mechanism fosters investment rather than consumption. Primary effect in the new incentive mechanism is not the direct state contribution but changing in tax base of the tax cut. Participants respond positively to this new incentive system.

Keywords: Private Pension System (PPS), State Contribution, Tax Cut, Incentive System, Participant.

1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

1.1. BES Hakkında Genel Bilgi

Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi, ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına, sosyal güvenliğin kapsamının artmasına ve kamunun sosyal güvenlikten kaynaklanan yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına, kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaların ve spekülasyonların azalmasına, sermaye piyasasının derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir (Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi, E.T. 18.01.2013).

Verilen tanım sistemi genel hatları ile ortaya koymaktadır. Dünyada bu sistemin çıkış noktası giderek yaşlanan nüfusun refah düzeyini koruma kaygısıdır. Sistem gönüllülük esasına dayanmakta olup, kamu sosyal sigortalar sisteminde bu yönüyle ayrılmaktadır. Bir başka ayırım noktasını ise daha fazla prim ödeme imkânı ile yaşlılıkta daha yüksek bir refah sistemi sağlamasıdır. Bilindiği üzere kamu sosyal sigortalar sisteminde böyle bir imkân yoktur. Öte yandan BES tek başına uygulanabilen bir sistem değildir. Uygulandığı ülkelerde kamu/genel sosyal sigortalar sistemi ile birlikte uygulanmaktadır. Bu yönüyle sosyal sigortalara alternatif değil onu tamamlayıcı bir sistemdir (Uyar, 2012:72).

BES'in ülkeler açısından olumlu ve önemli bir dışsallığı yurt içi tasarruf düzeyi üzerinde katkı sağlamasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli olan bu hususa bir sonraki bölümde daha ayrıntılı yer verilmiştir.

1.2. Türkiye'de BES

1.2.1. Türkiye'de BES'e Niçin İhtiyaç Duyulmuştur?

BES'in kanuni alt yapısı 28.03.2001 tarihli 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile atılmıştır. Bu kanun, yayımından 6 ay sonra 7 Ekim 2001'de yürürlüğe girmiştir. İlk BES poliçelerinin yazılması ise 27 Ekim 2003 tarihinde olmuştur.

Ülkemizde BES'in gündeme gelmesi 2000'li yılların başında yaşanan bir dizi yapısal reformlar ile olmuştur. 90'lı yılların ortasından 2000'li yılların başına kadar ülkemizin ekonomik yapısındaki kötü gidiş ve yaşanan 3 büyük kriz bir dizi yapısal reform ile sonuçlanmıştır. Bu yapısal reformlardan birisi olan sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak da BES gündeme gelmiştir.

BES'in gündeme geldiği ortamı anlamak adına BES-2004 yılı raporundaki şu bölümün önemli olduğu değerlendirilmektedir: "1990'ların başından bu yana tartışılan "Sosyal Güvenlik Reformu", bugüne kadar en köklü değişiklikleri içeren bir taslakla 2004 yılı içinde tekrar gündeme gelmiştir. Geçtiğimiz yıl, her üç sosyal güvenlik kurumunda da yüksek oranlarda kendisini gösteren finansman açığı ve içinde bulunduğumuz yıl bütçeden yapılması düşünülen transferlerin 22 milyar YTL civarında gerçekleşecek olması, kısa sürede bir düzenleme yapılmasının zorunluluğu hakkında fikir vermektedir. Gündemdeki reform taslağı, yapısal değişiklikler yanında çeşitli aktüaryel parametrelerin tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Sosyal güvenlik reformu dört ana bileşenden oluşmaktadır: İlki tüm nüfusu kapsayacak olan genel sağlık sigortası uygulamasıdır. Ülkemizde farklı emeklilik rejimlerinin, aktüaryel olarak hak ve yükümlülüklerin eşit olacağı tek bir emeklilik rejimine dönüştürülmesi reformun ikinci önemli bileşenidir. Nüfusun yaşlanma sürecine karşı önlem alınması ve emeklilik rejiminin mali açıdan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Emeklilik yaşı, aylık bağlanma oranı, aylıkların hesaplanması gibi parametrik konularda yeni düzenlemeler getirilmektedir..." (Bireysel Emeklilik Sistemi 2004 Gelişim Raporu) Rapora göre sosyal güvenlik reformunun üçüncü bileşeni primsiz ödemelere, dördüncü bileşeni ise sosyal güvenlik kurumlarının birleştirilerek tek bir çatı altında toplanmasına ilişkindir. BES'in getirilmesinden beklenen faydalar çoğunlukla ikinci bileşende özetlenmiştir. Bu fayda, sosyal güvenlik kurumları üzerinde artan baskının bu sistem sayesinde dağıtılması şeklinde özetlenebilir. Yönetilmesi imkânsız boyutlara varan bir açıkla mücadele etmek için ilk düşünülen önlemler, emeklilik yaşının yükseltilmesi, prim ödeme süresinin artırılması ve bağlanan emekli aylıklarının düşürülmesi olmuştur. Tablo 1, kademeli emeklilik yaşına ilişkin tahmin edilen değerleri vermektedir.

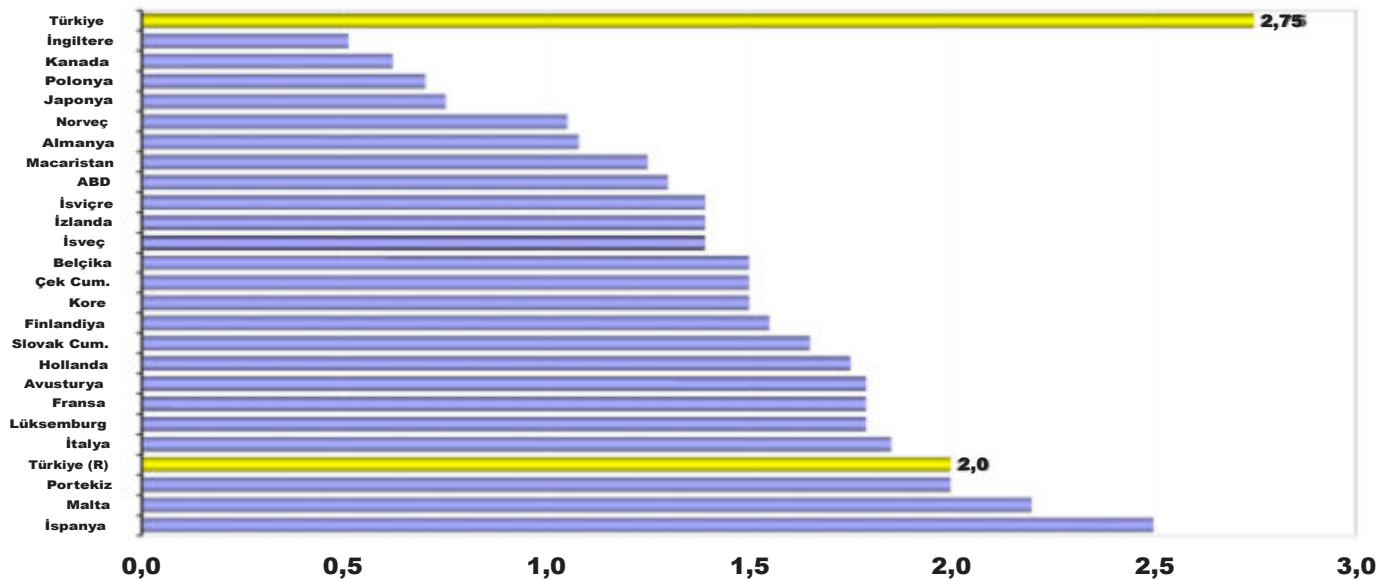
Tablo 1: Kademeli Emeklilik Yaşı Tablosu

YILLAR	ERKEK	KADIN
2035	60	58
2036	61	59
2037-2039	62	60
2040-2041	63	61
2042-2043	64	62
2044-2045	65	63
2046-2047	65	64
2048	65	65

Kaynak: <http://www.isvesosyalguvenlik.com/pratikbilgiler/pb005.htm>)

Bu tablo, emeklilik yaşının kademeli olarak artırılacağını göstermektedir. Tablodaki verilere göre 2035 yılında emekli olacak bir erkek için 60 yaş aranırken 2045'te emekli olacak bir erkek için 65 yaş aranmaktadır.

Emekli aylıklarının hesaplanmasında iki parametre önem kazanmaktadır: Emeklilik tarihi itibarıyla güncellenmiş ortalama aylık kazanç ve aylık bağlama oranı. Ortalama aylık kazanç, SGK'ya bildirim yapılmış olan sigorta primine esas kazançların (matrah), her yılın enflasyon ve büyüme oranının % 30'undan oluşan güncelleme katsayıları ile emeklilik tarihine kadar güncellenmesinden sonra toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi ve ardından çıkan rakamın 30 ile çarpılması suretiyle bulunmaktadır. Aylık bağlama oranı sosyal güvenlik sistemimizde yaş/çalışma süresine bakılmaksızın maktu bir oran olarak belirlenmiş ya da çalışma süresine bağlı olarak belirlenmiştir. Aylık bağlama oranı, 01/10/2008 tarihinden önce sigortalı olanlar için ilk 3600 günün (10 yılın) her 360 günü (her tam yılı) için % 3, sonraki her 360 gün için ise %2 oranı olmaktadır (Özcan, 2013). Emekli aylığı, genellikle aylık kazanç ve aylık bağlama oranının çarpımı ile bulunmaktadır.

Şekil 1: Aylık Bağlanma Oranı Grafiği

Kaynak: www.hazine.gov.tr

Örneğin yukarıda Şekil 1'den görüleceği üzere mevcut durumda ortalama 30 sene çalışan bir çalışan için aylık bağlanma oranı %2,75'tir. Ancak emeklilik yaşının artması ile birlikte bu oran %2 seviyesine inecektir. Bunun matematiksel anlamı şudur: son alınan aylık en yüksek aylık olacağı için bunu ortalama aylık kazanç olarak alalım. Bu tutar yaklaşık 2.000.-TL olsun. Bugün emekli olan bir kişinin bu durumda alacağı aylık $2.000 \times 30 \times 0,0275 = 1.650$.-TL, aynı kişinin 2045'te emekli olması durumunda alacağı aylık ise $2.000 \times 30 \times 0,02 = 1.200$.-TL olacaktır. Görüldüğü üzere %37,5 oranında daha az aylık bağlanması gündeme gelecektir. Bu anlatılanlar ile BES sistemi arasındaki ilişki ise şu şekildedir: Refah seviyeleri mevcut nesle göre ortalama %37,5 düşecek olan yeni neslin aradaki refah açığını yeni BES ile kapatması önerilmektedir. Sosyal güvenlik sistemindeki reformun yeni yapıldığı ve önümüzdeki yıllarda da uygulamadan dönülmesinin siyasi maliyetine katlanmanın kolay olmadığı varsayımı ile 2045'lerde emekli olacak neslin yaşayacağı refah kaybı ortadadır.

1.2.2. Türkiye'nin BES'ten Beklediği Ekonomik Yararlar

Bireysel emeklilik şirketleri, topladıkları birikimleri, oluşturdukları emeklilik fonları vasıtasıyla ekonominin hizmetine sunmaktadırlar. Bu fonlar, büyüklükleri sebebiyle tüm dünyada önemli kurumsal yatırımcılar olarak kabul edilmektedirler. Finansal piyasalarda değerlendirilen emeklilik fonları ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak ekonomik kalkınmaya katkı yapabilir, sermaye piyasasına kaynak sağlayarak piyasaların gelişmesi ve derinleşmesine katkıda bulunabilir ve kamu ve özel sektörün borçlanma olanaklarını kolaylaştırabilir. Bu bağlamda BES'in ekonomik sistem ve finansal piyasalar içinde önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir (Uyar, 2012:73).

2003 yılının son çeyreğinde fiilen başlayan BES süreci bugün itibariyle yadsınamayacak bir düzeye ulaşmıştır. Aşağıda Tablo 2'de BES'den toplanan fonların yıllar itibariyle değerleri verilmiştir:

Tablo 2: BES Gösterge Verileri

Dönem	Katılımcı Sayısı	Katkı Payı Tutarı (TL)	Yatırıma Yönelen Tutar (TL)	Katılımcıların Fon Tutarı (TL)	Yıllık Değişim
31.12.2003	15.245	5.866.764	5.692.556	-	5.692.556
31.12.2004	314.257	288.325.706	276.287.104	-	270.594.548
31.12.2005	672.696	1.117.233.826	1.078.630.423	-	802.343.319
31.12.2006	1.073.650	2.592.508.977	2.512.373.823	2.814.938.925	1.433.743.400
31.12.2007	1.457.704	3.917.061.211	3.786.517.089	4.566.383.316	1.274.143.266
31.12.2008	1.745.354	5.467.695.761	5.284.206.740	6.372.756.623	1.497.689.651
31.12.2009	1.987.940	7.102.007.561	6.869.992.691	9.097.436.467	1.585.785.951
31.12.2010	2.281.478	9.515.230.234	9.221.131.447	12.011.986.651	2.351.138.756
31.12.2011	2.641.843	12.393.688.644	12.028.485.722	14.329.771.986	2.807.354.275
31.12.2012	3.135.708	16.261.080.733	15.823.514.444	20.463.943.227	3.795.028.722
31.12.2013	4.126.956	21.794.553.471	21.329.316.406	24.845.230.537	4.381.287.310

Kaynak: <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>

Tablo 2'ye bakıldığında ilk olarak, BES'e katılan katılımcı sayısının yıldan yıla arttığı görülmektedir. 2013 itibariyle sistemde 4.126.956 katılımcı bulunmaktadır. Gösterge verilerden özellikle son yıllarda hem katılan sayısının arttığı hem de katılma hızının arttığı görülmektedir. Katılımcı sayısındaki artışa paralel olarak sistemdeki katkı payı da artmıştır. (Katılımcı sayısı ve katkı payı artış hızına ilişkin değerlendirmelere çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıca yer verilmiştir.) Ancak sistemdeki rakamların kümülatif olduğuna dikkat etmek gerekir. Yıllar itibariyle BES'in yurt

içi tasarruflar üzerindeki etkisinin ölçülebilmesi için hangi rakamın yatırıma yönlendirildiğine bakmak gerekir. Tablo 2'deki katkı payı tutarları, katılımcılardan sisteme yapılan ödemeleri, yatırıma yönlendirilen tutarlar ise şirketlerin kendi masraflarını kestikten sonra katkı payı tutarlarından yatırıma yönlendirilen tutarları göstermektedir. Katılımcıların fon tutarı ise esas itibariyle yatırıma yönlendirilen fonların ulaştığı değeri göstermektedir. BES'in yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkisi her yıl yatırıma ilk defa yönlendirilen tutarların ne kadar olduğu ile değerlendirilebilir. Yıllık değişim sütunundaki hesaplanan tutarlar ise bu durumda, her yıl yeni olarak yatırıma yönlendirilen katkı payı tutarlarını göstermektedir. Tablo 2'den görüleceği üzere, 2007 yılında yaşanan küçük bir düşme dışında yatırıma yönlendirilen tutarlar her yıl artma göstermiştir.

BES'i düzenleyen temel kanun olan 4632 sayılı kanunun isminden hareketle (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu) sistemin yatırım unsurunun da dikkate alındığını not etmekte fayda vardır. Bu husus, yani, sistemin sadece emeklilik olarak değil, bunun yanı sıra yatırım olarak da değerlendirilmesi özellikle sistemden ayrılışlarda elde edilen gelir üzerinden bir tevkifat yapılması ile sonuçlanmaktadır. Vergilendirme açısından sistemden alınan ödemeler, menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmektedir.

1.2.3. Sistemin Genel İşleyişi

BES'in işleyişi 4632 sayılı kanun ve bu kanuna bağlı olarak çıkarılan yönetmelikler ile düzenlenmiştir. Teşvik yapısını değiştiren 6327 sayılı yasa da yasal yapı arasında sayılmalıdır. Sistemdeki asıl unsurlar, Katılımcı, Emeklilik Şirketi, Fon, Portföy Yöneticisi, Kurul, Müsteşarlık, Bakanlık, Emeklilik Gözetim Merkezi, Takasbank olarak sayılabilir.

Katılımcı, emeklilik sözleşmesine kendi nam ve hesabına taraf olan gerçek kişiyi; Emeklilik Şirketi, katkı paylarını toplayıp fona aktaran, yönetim ve koordinasyondan sorumlu izin ve ruhsat almış şirketi; Fon, katkı paylarının değerlendirildiği portföyü; Portföy Yöneticisi, fonu yöneten profesyonel yöneticiyi; Kurul, fonun kurallara uygun yönetilmesini denetleyen Sermaye Piyasası Kurulu'nu; Bakanlık, Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlık (şirket kuruluş izni vermeye yetkili birimdir); Müsteşarlık, Hazine Müsteşarlığı'nı (faaliyet ruhsatı vermeye yetkilidir); Emeklilik Gözetim Merkezi, Müsteşarlık ve emeklilik şirketleri arasındaki ilişkiyi sağlayan ve emeklilik şirketlerinden ve Müsteşarlık'tan gelen temsilciler ile oluşturulan yönetim birimini ifade eder. Takasbank'ın rolü ise fon portföylerinin saklanmasıdır.

Emeklilik şirketleri katkı paylarını toplar, bunu kuracakları fona aktarırlar. Ancak fonun yönetimi ayrı bir yönetici tarafından yapılır. Fonun kurallara uygun olarak yönetilmesinin denetimini SPK yapar. Katılımcıların emeklilik ödemeleri ise emeklilik şirketleri tarafından yapılır. Sisteme giriş, emeklilik şirketi ile katılımcı arasında imzalanan emeklilik sözleşmesi ile olur. BES'in finansmanı temelde katılımcı tarafından yapılan katkı payı ile olur. Katılımcı katkı payı haricinde emeklilik şirketlerine giriş aidatı da öder. Fonun masrafları ise yönetim gideri ve fon işletim giderleri ile temin edilir. Yönetim gideri ve fon işletim giderleri, katkı payından, fon varlıklarından ve fon gelirleri üzerinden yapılır.

Katılımcılar, fon yönetimine portföy katılım tercihinde bulunarak katılabilme imkanına sahiptir. Bu tercihini kullanmayan katılımcıların katkı payları tanımlanan standart fonlarda değerlendirilir. Fonların malvarlıkları, emeklilik şirketlerinden ayrıdır ve haczedilemez, iflas masasına tabi tutulamazlar.

2. ESKİ BES TEŞVİK SİSTEMİ

2.1. Genel Olarak BES'te Devlet Teşviki

BES, genel sosyal sigorta sisteminin tamamlayıcısı olarak kurulmuş bir sistemdir. Böyle bir sistemin olmasından devletlerin hem ekonomik hem de sosyal güvenlik anlamında faydası vardır. Bu nedenle devletler BES'i teşvik etmektedir. Devlet teşviki olmadan temeli uzun vadeli fon yönetimine dayanan bir sistemin ayakta kalması düşünülemez. Bu bağlamda aslında ilk teşvik BES'in yasal bir alt yapıya kavuşturulmasıdır. Ancak, devletlerin teşvik araçları içinde en önemlisi ve etkiliği vergi uygulamalarıdır. BES'te vergi uygulamaları ile sağlanan teşvikler üç gruba ayrılır:

- Katılımcılardan katkı payı tahsil döneminde,
- Şirketlerin katkı paylarını yatırıma yönlendirmesi ve sonrasında gelir elde etme döneminde,
- Katılımcıların sistemden herhangi bir nedenle ayrılımları döneminde uygulanan teşvikler.

Şirketlerin katkı paylarını yatırıma yönlendirmesi ve sonrasında gelir elde etme dönemindeki devlet teşviki, fon

getirilerinin kurumlar vergisi kazancından istisna edilmesidir. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5/5 maddesi uyarınca emeklilik yatırım fonlarının kazançları istisna kapsamına alınmıştır. Yine, emeklilik şirketlerinin ve bünyelerinde oluşturdukları fonların kuruluşundaki işlemler damga vergisinden istisna edilmiştir. Aynı şekilde, prim tahsilâtları Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)'den istisna edilmiştir. Fonların kazançlarında da BSMV istisnası vardır (Işık, vd., 2011:28, 29).

Katkı payı tahsil ve ayrılma dönemindeki teşvikler 6327 sayılı Kanun sonrasında önemli değişikliğe uğramıştır. Çalışma kapsamında eski teşvik sistemi olarak adlandırılan dönem 6327 sayılı Kanun öncesindeki dönemdir.

2.2. Eski Teşvik Sisteminin Esasları

Bu bölümde tahsilât ve geri ödeme dönemleri olmak üzere iki dönemdeki teşvikler üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Katkı Payı Tahsil Dönemindeki Teşvikler

Tahsilât dönemindeki teşviklerin özünü ödenen katkı paylarının gelir vergisinin tespitinde indirim unsuru sayılması oluşturmaktaydı. Ödenen katkı paylarının indirim olarak dikkate alınmasında üçlü bir ayırım yapılmıştı:

- a) Memurlar ve diğer ücretle çalışanlar ödemiş oldukları katkı paylarını gelir vergisi matrahlarından indirim konusu yapmakta idiler. Burada iki tane sınırlama vardı: Katkı payının, ilgili aydaki brüt ücretinin %10'unu aşmaması ve yıllık katkı payı tutarının da asgari ücretin yıllık brüt tutarının aşmaması.
- b) Gelirlerini yıllık beyanname ile beyan eden mükellefler ise yıllık gelirlerinin %10'unu ve yıllık brüt asgari ücret tutarını aşmamak kaydıyla ödemiş oldukları katkı paylarını indirim konusu yapabiliyorlardı.
- c) İşverenler ise bu sayılan limitler dâhilinde (hangi çalışan için katkı payı ödeniyorsa o çalışanın brüt ücretinin %10'ununa kadar olan tutarı yıllık brüt asgari ücret tutarını aşmayacak şekilde) çalışanları için ödemiş oldukları katkı paylarını ticari kazancın tespitinde doğrudan gider yazabiliyor idi.

Eski sistem açısından genel kurallar şöyle özetlenebilir: Öncelikle katkı payı hangi ay için ödendi ise o ay ile ilgili gelir vergisi matrahında indirim konusu yapılabilirdi. Katkı payı ödemesinin belgelendirilmesi gerekirdi. Eş ve çocuklar için yapılacak katkı payı ödemeleri de olması durumunda bu katkı payları da çalışanın ücreti üzerinden hesaplanan %10'luk limitten kullanılmaktaydı, bunlar için ayrı bir %10 hesaplanmıyordu.

2.2.2. Sistemden Herhangi Bir Nedenle Ayrılma Döneminde Uygulanan Teşvikler

Sistemden ayrılma temel olarak ikiye ayrılır.

- 1) Emekli hakkı kazanarak ayrılma
- 2) Bu hakkı kazanmadan ayrılma.

BES'te emeklilik hakkı kazanma iki kritere bağlanmıştır: Sisteme 10 yıl prim ödeme ve 56 yaşını doldurmuş olma. Bunların birlikte sağlanması gerekir ve bu kriterlerden birinin sağlanmaması durumunda emeklilik hakkı kazanamadan ayrılma durumu ortaya çıkar. BES'in temel amacı uzun süreli olarak sistemde kalınmasını sağlamaktır. Bu nedenle sistemde ne kadar kalınırsa o kadar teşvik sağlanmaktadır. Eski teşvik sisteminde sistemden ayrılma durumu 5 farklı şekilde ele alınmıştır:

- 1) 10 yıldan daha az katkı payı ödeyerek sistemden ayrılma
- 2) 10 yıldan daha fazla katkı payı ödemesine rağmen 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılma
- 3) Emeklilik hakkını kazanarak sistemden ayrılma/birikimin tek seferde çekilmesi
- 4) Emeklilik hakkını kazanma/ömür boyu aylık sözleşme bağlanması
- 5) Vefat, maluliyet gibi zorunlu nedenlerden dolayı ayrılma

Bu dört durum vergileme açısından dört farklı sonuç doğurmaktaydı. 10 yıldan daha az katkı payı ödeyerek sistemden ayrılma durumunda katılımcının birikimi üzerinden %15 oranında tevkifat uygulanmakta idi. 10 yıldan daha fazla katkı payı ödemesine rağmen 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılma durumunda %10 tevkifat yapılmıyordu. Emeklilik hakkını kazanarak sistemden ayrılma/birikimin tek seferde çekilmesi durumunda birikimin %25'ine muafiyet uygulanıyor, kalan %75 üzerinden %5 tevkifat yapılmıyordu; başka bir ifadeyle tüm birikim üzerinden %3,75 vergi alınıyordu. Aynı uygulama zorunlu nedenlerle ayrılma durumu için de geçerli idi. Sistemden ayrılma şekille-

rinden en avantajlısı emeklilik hakkı kazananlara ömür boyu aylık bağlanması durumu idi. Bu durumda herhangi bir vergi alınmamaktaydı.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vergileme/tevkifatın tüm birikim üzerinden yapılması idi. Bu durum eski sistem döneminde çok tartışmalara neden olmuştur. Özellikle fon getirilerinin düşük olduğu dönemlerde katılımcıların toplamda negatif kazançla sistemden ayrılması söz konusu olmuştur. Böyle olaylar münferit bile olsalar tüm sistem hakkında tereddütlerin doğmasına yol açma potansiyellerinden dolayı geniş çaplı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kesintilerin birikim üzerinden yapılması çeşitli davalara konu olmuştur.

3. YENİ BES TEŞVİK SİSTEMİ: DEVLET KATKISI

Yeni teşvik sistemi ile BES çok köklü değişikliklere uğramıştır. Aslında başka yenilikler de getirmiş olmasına rağmen yeni teşvik sistemi daha ziyade devlet katkısı ayağı ile gündeme gelmiştir. Devlet katkısı katılımcının ödemiş olduğu katkı payına ilave olarak %25'lik bir tutarın da devlet tarafından sisteme yatırılması olarak özetlenebilir.

3.1. Kanuni Altyapısı

Yeni teşvik sisteminin kanuni alt yapısı 13.06.2012 tarih, 6327 sayılı Kanun ile getirilmiştir. Bu kanun ile 4632 sayılı Kanunda ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu kanun yanında sistemin uygulanmasına ilişkin detaylı kurallar 29.12.2012 tarih 28512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

3.2. Teşvik Sistemindeki Değişikliğin Gerekçesi

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde de vurgulandığı üzere BES sadece bir emeklilik sistemi değil aynı zamanda bir yatırım havuzunun kurulmasına yönelik bir sistemdir. Bireysel yatırımlar ile ulaşılmak istenen ise yurt içi tasarrufların artmasıdır. Eski sistem, bazı yönleriyle bu amaca ulaşmada eksik kalmaktaydı. Eski sistemde katılımcılara prim tahsilât döneminde sağlanan teşvik, gelir vergisinden indirim yapılmasıydı. Bu indirimler doğrudan kişilerin eline geçmekte idi. Ancak kişinin zaten geleceği adına bir tasarrufta bulunuyor olmasından dolayı eline nakit olarak geçen bu paralar tasarruf yerine tüketime gitmekte idi. Yani devlet aslında vermiş olduğu teşvikler ile tasarrufu tam olarak teşvik edememiş oluyordu. Tasarrufu teşvik için ayrılan kaynakların önemli bir kısmı tüketime gitmekteydi.

Eski teşvik sisteminde prim tahsilât dönemindeki teşviklerden yararlanmak için bazı prosedürlerin yerine getirilmesi gerekiyordu. Bunlar karmaşık işlemler olmasa bile eldeki istatistikler sadece %35'lik kesimin bu prosedürleri yerine getirdiğini gösteriyor. Prosedürlerin başında prim ödemesi yapıldığına dair dekontların ilgili ay içinde katılımcının maaş/ücret işlemlerini yapan muhasebecilere/saymanlara teslimi gelmektedir.

Sistemin bir başka eksisi teşviklerin sadece vergi mükellefleri için bir anlam ifade etmesi idi. Eğer katılımcı ev hanımı ya da öğrenci ise gelir vergisi mükellefiyeti olmadığı için teşviklerden yararlanması mümkün olmuyordu. Vergi mükellefi çalışanlar açısından da önemli bir kısıtlama vardı, eşi ve çocukları için ödemiş olduğu primler de maksimum teşvik limiti olan yıllık asgari brüt ücret kotasını kullanmakta idi. Çalışanın brüt ücretinin %10'u limiti koşulu için de yine aynı şey söylenebilir.

Eski sisteme getirilen en önemli eleştirilerden birisi, sistemden ayrılma durumunda yapılan kesintilerin tüm birikim üzerinden yapılıyor olmasıdır. Özellikle 10 yıldan önce sistemden ayrılma durumunda, yapılan vergi kesinti tutarı %15 seviyesindeydi. Bu oranın üzerine emeklilik şirketleri tarafından tahsil edilen giriş aidatı, yönetim gideri ve fon işletim gideri olmak üzere 3 ayrı masraf kalemi de eklendiğinde katılımcıların toplamda negatif bir sonuçla sistemden ayrılmaları söz konusu idi. Bu sonuç, özendirildiği söylenen bir sistem için olumsuz bir imaj bırakıyordu. Katılımcının BES yerine parasını normal bir mevduatta tutması daha fazla kazandıran ve daha az formalitesi olan bir alternatif olarak ortaya çıkıyordu.

3.3.Yeni Teşvik Sisteminin Getirdikleri

3.3.1. Genel Olarak Devlet Katkısı

Öncelikle belirtmek gerekir ki yeni teşvik sisteminde de emeklilik hakkı kazanma kriterleri aynı şekilde devam etmektedir. En az 10 yıl prim ödeme ve 56 yaşını doldurmuş olma koşulları yine aranmaktadır. Kısıtlamaları ve limitleri göz ardı edildiğinde devlet katkısı, katılımcı bazında hesaplanan ve katılımcı adına ödenen katkı payının %25'i tutarında bir katkının devlet tarafından, katılımcının hesaplarına ödenmesidir. Devlet katkısı sisteminde vergi tevkifatlarının yapıldığı matrah birikim yerine getiri olarak değiştirilmiştir. Devlet katkısı, 1 Ocak 2013 tarihinden sonra yapılacak olan katkı payları için ödenmeye başlanmıştır.

3.3.2. Katkı Payı Tahsil Dönemindeki Teşvikler

Yeni teşvik sistemi, çalışmamızın 2.2.1 bölümünde sayılan 3 sınıf için (aylık ücret alan çalışan, gelirlerini yıllık beyanname ile veren mükellef, çalışanları adına katkı payı ödeyen işveren) de değişiklik getirmiştir. Bu sınıflardan çalışanları adına BES'e katkı payı ödeyen işveren için getirilen değişiklik sadece oran yükseltilmesi olmuştur. Eski dönemde bir çalışan adına ödenen katkı payı tutarının limiti, çalışanın almış olduğu brüt ücretinin %10'u ve yıllık asgari brüt ücret tutarı ile belirlenmiş idi. Bu limitlerden yıllık asgari brüt ücret tutarının aşılması kuralı değişmemiştir. Ancak %10 limiti %15 olarak değiştirilmiştir. Diğer iki sınıfı ilgilendiren değişiklik ise şu şekildedir: ödenen katkı paylarının beyanname üzerinde belli limitler altında indirim konusu edilmesi uygulaması tamamen sonlandırılmış, bunun yerine katılımcı adına ödenen her katkı payı ödemesinin %25'i oranında da devlet tarafından bir ödeme yapılması kuralı getirilmiştir. Bu %25'lik ödemeler katılımcının hesabının alt hesaplarında izlenmektedir.

Teşvik unsuru olarak vergi indiriminden kaynaklı nakit geri ödeme yerine doğrudan katkı payı ödenmesi uygulamasının BES'in temel mantığıyla uyumlu olduğu görülmektedir. BES'in temel mantığı yurt içi tasarrufların artırılması idi. Bu sayede kişilerin eline nakit bir ödeme geçmemekte, teşvik doğrudan kendi BES katılım hesaplarına gelmektedir.

%25 devlet katkısı ödenmesi pek çok yönden eski sistemden daha kolay bir uygulamadır. Öncelikle bu sistemden yararlanmak için kişinin vergi mükellefi olması gerekmemektedir. Dolayısıyla eski sistemde avantajı olmayan katılımcılar için de avantaj getirilmiştir. Eski sistemde teşvik almak için vergi mükellefi olmak hukuki olmasa bile fiili bir zorunluluktur. Çalışanın eşi, çocuğu için ödemiş olduğu katkı payları da kendi limitinden düşülmekte idi. Ancak yeni sistemde her katılımcı için ayrı ayrı %25 devlet katkısı ödenmektedir.

Katkı payı ödemesinin katılımcı tarafından belgelendirilmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Bu işlemlerin takibi emeklilik şirketlerine verilmiş, şirketlerin ihmalinden kaynaklanan bir hak kaybı durumunda yükümlülük yine şirketlere yüklenmiştir. Bu sayede katkı payı makbuzlarının geç tesliminden kaynaklı hak kayıplarının önlenmesi amaçlanmıştır.

3.3.3. Sistemden Herhangi Bir Nedenle Ayrılma Döneminde Uygulanan Teşvikler

Teşvik sisteminde getirilen köklü değişikliklerden birisi de sistemden çıkışta vergiye tabi tutarın, tüm birikim yerine getiri olarak alınmasıdır. Sistemin medyaya yansıyan tarafı hep %25'lik devlet katkısı olsa da daha önemlisi vergileme matrahının değişmesidir. Bu sayede kişiler açısından BES'in negatif getiriyle sonuçlanan bir yatırım olma durumu son bulmuştur. Bu değişiklik BES açısından olumsuz imajın kırılmasında önemli bir faktördür.

Çalışmanın, 2.2.2 bölümünde sistemden ayrılma durumu 5 farklı şekilde ele alınmış idi. Yeni sistemde bu sınıflar 4'e indirilmiştir. Eski sistemde mevcut olan, emeklilik hakkı kazananlardan birikimini toplu olarak çekenler ile ömür boyu aylık bağlanma sözleşmesi imzalanma durumları birleştirilmiştir. Yeni sistemde farklı durumlara göre sistemden ayrılma halinde getiri üzerinden yapılacak tevkifat tutarları şu şekildedir:

- 1) 10 yıldan daha az katkı payı ödeyerek sistemden ayrılma halinde, %15
- 2) 10 yıldan daha fazla katkı payı ödemesine rağmen 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılma halinde, %10
- 3) Emeklilik hakkını kazanarak sistemden ayrılma halinde, %5
- 4) Vefat, maluliyet gibi zorunlu nedenlerden dolayı ayrılma halinde, %5

6237 sayılı Kanun (madde 6) hükümleri uyarınca ve söz konusu bu vergi tevkifatı hem katkı payının getirileri üzerinden hem de devlet katkısının getirileri üzerinden alınmaktadır.

3.3.4. Devlet Katkısının Kontrol Noktaları

Hiçbir teşvik sisteminin başıboş bırakılması düşünülemeyeceği gibi devlet katkısı sistemi açısından bazı kontrol noktaları da oluşturulmuştur:

İlk kontrol noktası, devlet katkısının yıllık toplam limitinin yıllık brüt asgari ücret olmasıdır. Bu limit eski sistemde de vardır.

İkinci kontrol noktası, devlet katkısına hemen hak kazanılamamasıdır. Devlet katkısına hak kazanma açısından 5'li bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Öncelikle katılımcı;

- Üç yıl içinde sistemden çıkarsa devlet katkısına hiç hak kazanmamaktadır (0-3 yıl arasında %0).
- Üç yılın sonunda %15'ine (3-6 yıl arasında %15),
- Altıncı yılın sonunda %35'ine (6-10 yıl arasında %35'ine),
- Onuncu yılın sonunda ise %60'ına hak kazanmaktadır (10 yıl/ emeklilik hakkı yok, %60).
- Emeklilik hakkı kazanması durumunda ise tamamına hak kazanmaktadır (10+ yıl emeklilik hakkı var).

Ayrıca 2016 yılından önce hiçbir şekilde, devlet katkısına hak kazanılmayacağı kuralı getirilmiştir. Hak kazanmadan önce katılımcının sistemden ayrılması durumunda ise, devlet katkıları ilgili yıl bütçesine gelir olarak yazılacaktır. Emeklilik hakkı kazanmamış olsa da vefat, maluliyet gibi zorunlu nedenlerden dolayı sistemden ayrılanlar da devlet katkısının tamamına hak kazanmaktadır.

Üçüncü kontrol noktası, devlet katkısının sözleşme bazında değil katılımcı bazında verilmesidir. Yani, birden fazla sözleşmesi olan katılımcılar için devlet katkısı ayrı ayrı değil bir bütün olarak hesaplanmaktadır. Sözleşmelere ödenen katkı payı oranında bir katkı hesaplanmaktadır.

Dördüncü kontrol noktası, devlet katkısı doğrudan katılımcının katılım hesaplarına yatırılrsa da bu hesabın bir alt hesabına yatırılmaktadır. Bu hesabın adı devlet katkısı hesabı olup hangi yatırım ortamlarında değerlendirileceğinin kontrolü Hazine Müsteşarlığı'na verilmiştir. Yani paranın hukuki sahibi katılımcı olsa bile fiilen Müsteşarlık tarafından kontrol edilmektedir. Hangi yatırım ortamlarında değerlendirileceği devlet katkısı yönetmeliği ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Beşinci kontrol noktası, sadece bireysel katılımcılar tarafından yatırılan katkı payları için destek ödemesi yapılmasıdır. Buradaki iki husustan birincisi, ödemelerin bireysel katılımcı tarafından yapılmasıdır. Yani, işveren tarafından ödenen katkı payları için bir devlet katkısı yapılmamaktadır. İkinci husus ise, bireysel katılımcı adına yatırılan katkı payları için destek ödemesi yapılmamasıdır. Yani, emeklilik şirketi tarafından katkı payı ödemesinden bağımsız yapılan ilave yararlar için katkı payı ödenmemektedir. Yine, başka şirketten gelen sözleşmeler için yeniden katkı payı ödenmemektedir. Öte yandan, bireysel katılımcı adına eşi vs. tarafından yapılan ödemeler için destek ödemesi yapılacaktır. Yine bireysel katılımcı tarafından yapılan toplu ödemeler için de destek ödemesi yapılmaktadır. Yani, katılımcının düzenli ödediği katkı paylarının yanında toplu olarak hesabına yatırdığı paralar için de destek ödemesi yapılacaktır.

4. ESKİ VE YENİ SİSTEMİN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde öncelikle, eski ve yeni sistem katılımcı sayıları ve katkı payları üzerinden karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından tutulan kayıtlar dikkate alınarak yapılmıştır. Daha sonra eski ve yeni sistem, katkı payı ödeme ve sistemden ayrılma dönemlerine göre hesaplamalarla karşılaştırılmıştır. Hesaplamalar yapılırken fon getirisinin sabit olduğu, fon ödemelerinin dönem başında yapıldığı, hesaplama dönemi boyunca katkı payının sabit olduğu, aylık 100 TL, varsayılmıştır.

4.1. Sisteme Katılan Kişilerdeki ve Yatırılan Katkı Payındaki Artış Üzerinden Karşılaştırma

Bireysel emeklilik sistemi ile ilgili tüm veriler Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından tutulmaktadır. Verilerin kamuya açık hali haftalık periyodlar halindedir. Yine ay sonlarına gelen günler de dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada aylık veriler kullanılmış olup, aşağıdaki şekiller ise yılsonlarını gösterecek şekilde oluşturulmuştur.

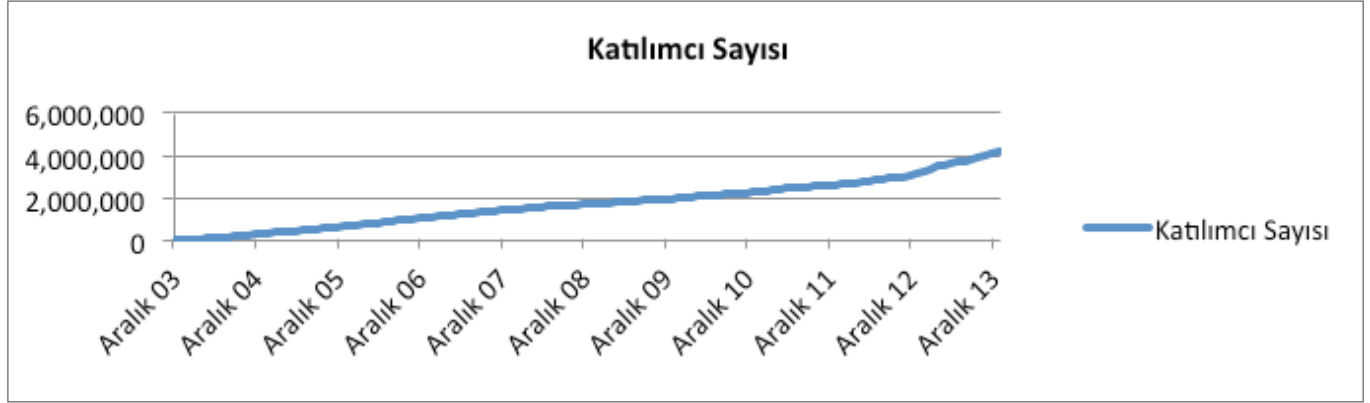
**İlave yararlar örnek olarak; kanunen şirketçe katılımcı hesabına yapılan ceza ödemeleri, ek faydalar, işveren grup emeklilik sözleşmesinden hak kazanılarak transfer yoluyla aktarılan tutarlar, işveren grup emeklilik sözleşmelerine yapılan katkı payı ödemeleri sayılabilir.

4.1.1. Sisteme Katılan Kişilerdeki Artış Üzerinden Karşılaştırma

Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından açıklanan veriler 31.12.2003 tarihinden itibaren başlamaktadır. Bu tarihten başlayarak 31.12.2013 tarihine kadar olan veriler dikkate alınmıştır. Öncelikle kümülatif rakamlar dikkate alınmıştır.

31.12.2003 tarihindeki katılımcı sayısı 15.245 kişi iken 31.12.2013 tarihinde katılımcı sayısı 4.126.956 kişi olmuştur. Aşağıdaki şekil 2'de katılımcı sayılarının dönemlere göre artışına yer verilmiştir:

Şekil 2: Katılımcı Sayısı

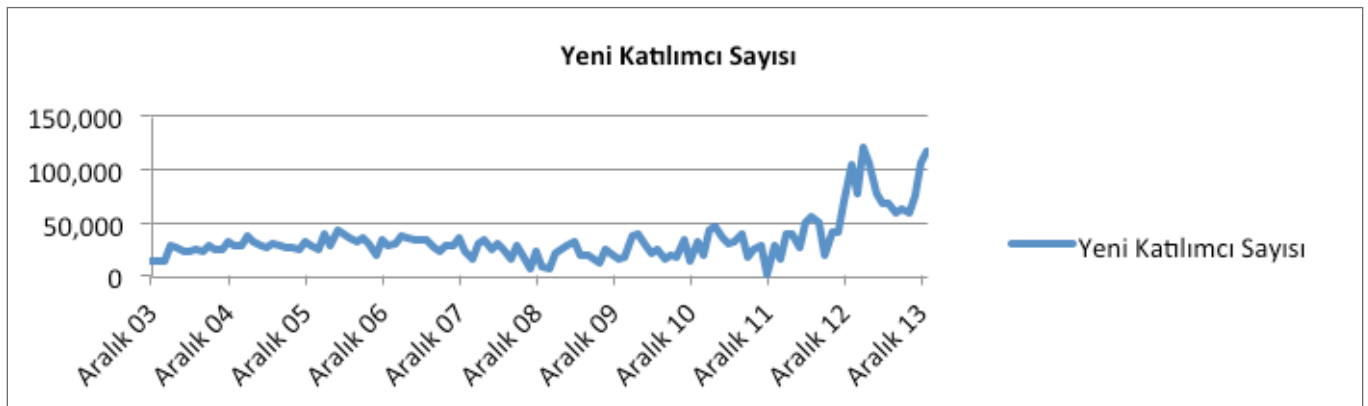

Kaynak: <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>

Devlet katkısı, 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. Şekil 2'ye bakıldığında Aralık 2003-Aralık 2012 tarihleri arasındaki parça ile Aralık 2012-Aralık 2013 tarihleri arasındaki parçanın eğiminde açık bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklılığın yeni teşvik sisteminin katılımcılar tarafından olumlu karşılanmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Şekil 3'te ise her dönemde (dönem periyodu ay olarak alınmış, grafik görsellik açısından yıl olarak gösterilmiştir) yeni gelen katılımcı sayısı ayrı bir grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 3: Yeni Katılımcı Sayısı

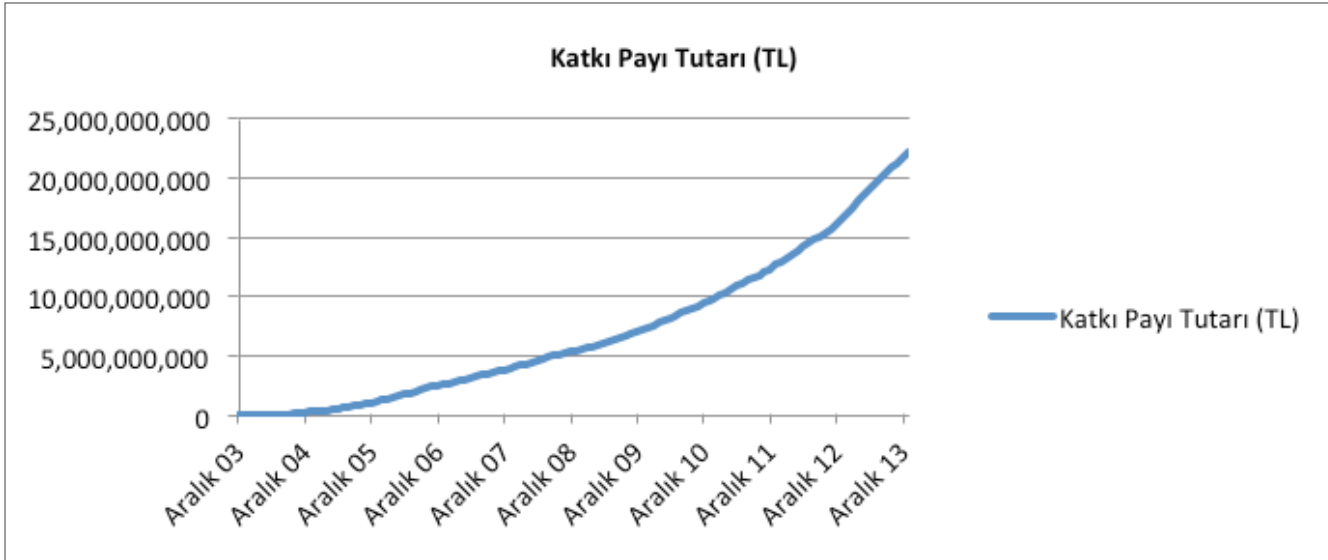
Kaynak: <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>

Yukarıdaki grafiğin Aralık 2003-Aralık 2012 tarihleri arasındaki parçası ile Aralık 2012-Aralık 2013 tarihleri arasındaki parçasına bakıldığında yeni katılımcı sayısında gözle görülebilir bir artış olduğu görülmektedir. Bu farklılık yeni teşvik sisteminin katılımcılar tarafından olumlu karşılandığını göstermektedir.

4.1.2. Sisteme Yatırılan Katkı Payındaki Artış Üzerinden Karşılaştırma

31.12.2003 tarihindeki katkı payı tutarı 5.866.764.-TL iken 31.12.2013 tarihindeki katkı payı tutarı 21.794.553.471.-TL olmuştur. Şekil 4'te katkı payı tutarlarının dönemlere göre kümülatif artışına yer verilmiştir.

Şekil 4: Katkı Payı Tutarı

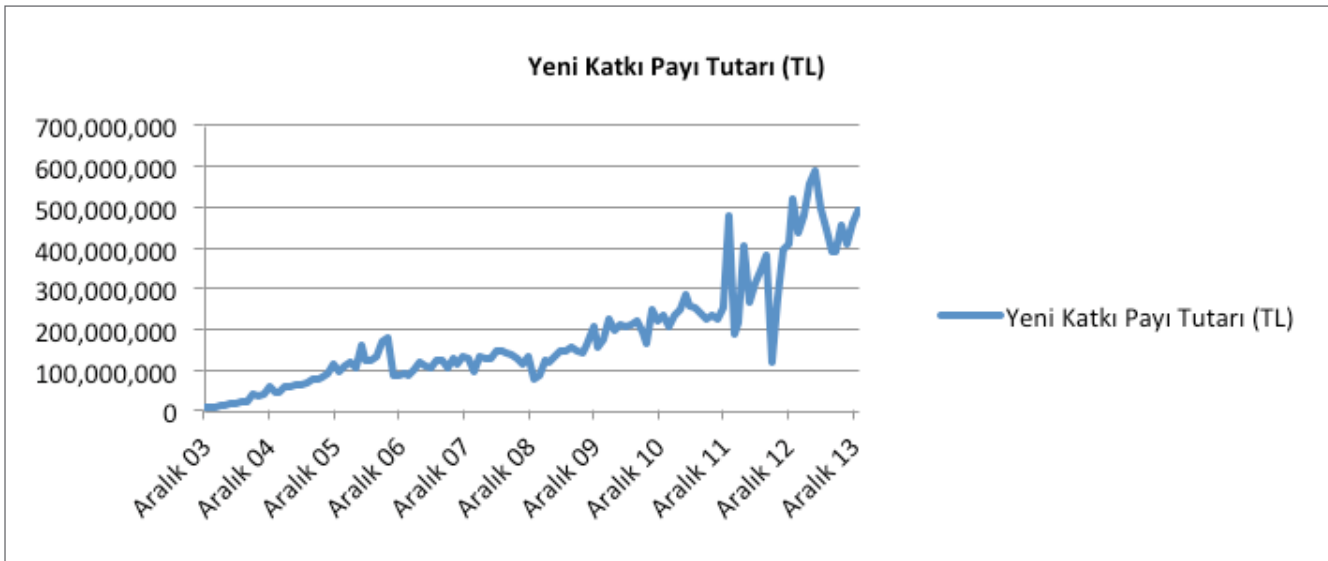

Kaynak: <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>

Yukarıdaki şekle bakıldığında Aralık 2012-Aralık 2013 tarihleri arasındaki parçanın eğiminde açık bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklılığın yeni teşvik sisteminin katılımcılar tarafından olumlu karşılanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine bu farklılık bir önceki bölümde yer verilen katılımcı sayısı hareketi ile paralel bir seyir izlemektedir.

Aşağıda şekil 5'te ise her dönemde yeni yatırılan katkı payı tutarı ayrı bir grafik olarak gösterilmiştir:

Şekil 5: Yeni Katkı Payı Tutarı

Kaynak: <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>

Şekil 5'ten Aralık 2012 sonrasında yeni yatırılan katkı payı tutarında gözle görülebilir bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu farklılığın yeni teşvik sisteminin katılımcılar tarafından olumlu karşılanmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Yine bu farklılığın bir önceki bölümde yer verilen yeni katılımcı sayısı hareketi ile paralel bir hareket oluşturduğu izlenmektedir. Öte yandan, Aralık 2011-Aralık 2012 tarihleri arasındaki dalgalanmanın yeni teşvik sisteme ilişkin katılımcılarda değişken bir beklenti oluşturmasından kaynaklandığı söylenebilir.

4.2. Katkı Payı Tahsil Dönemindeki Karşılaştırma

Yeni sistemde devlet katkısına hak kazanma açısından 0-3 yıl, 3-6 yıl, 6-10 yıl, 10+ yıl (emeklilik hakkı yok) ve 10+ yıl (emeklilik hakkı var) olmak üzere beş dönem olmasından dolayı eski sistemde de bu dönemler için hesaplama yapılmasına dikkat edilmiştir. Bu dönemleri temsilen 24 ay, 48 ay, 84 ay, 144 ay dikkate alınmıştır. 144 ay yani 10 yıl üzeri prim ödeme döneminde kişinin 56 yaşından büyük ve küçük olması durumu ayrı ayrı ele alınmıştır.

Katkı payı döneminde eski ve yeni BES sistemi arasında temel bir ayrışma olduğundan karşılaştırmanın yapılabilmesi için eski sistemde sağlanan gelir vergisi avantajlarının bir sonraki dönemde tekrar katkı payı olarak sisteme yatırıldığı varsayılmıştır. Başka bir ifade ile katkı payı için esas alınan dönem 36 ay ise gelir vergisi avantajı açısından alınan dönem 35 ay olarak dikkate alınmıştır.

Yeni sistemde katkı payı ve getirisi ile devlet katkısı ve getirisi ayrı ayrı olarak gösterilmiştir. Fon getirisi aylık %1 olarak varsayılmıştır. Kişinin yıllık ücret gelirleri toplamı 18.000.-TL olup bu tutarın 2012 yılı açısından gelir vergisi tutarı 3.100.-TL'dir. (2012 yılında ilk 10.000.-TL için %15, sonraki 8.000 TL için %20 oranı uygulanmıştır.) 3.100.-TL üzerinden ortalama gelir vergisi oranı %17.20 olarak uygulanmıştır. Ödenen 100.-TL katkı payının tamamı eski sistem açısından gelir vergisinden indirilebilecektir.

Tablo 3 eski ve yeni sistemde yatırılan 100.-TL'lerin yeni sistemdeki 5 farklı duruma göre gelecek değer hesabını göstermektedir:

Tablo 3: Eski ve Yeni BES'te Toplam Portföyün Karşılaştırılması*

Karşılaştırma Dönemi	Aylar	Eski Sistemde Toplam Portföy	Yeni Sistemde Toplam Portföy
0-3 yıl	24	3.171,06 TL	2.724,32 TL
3-6 yıl	48	7.219,31 TL	6.415,36 TL
6-10 yıl	84	15.428,26 TL	14.352,72 TL
10+ yıl, emeklilik hakkı yok.	144	37.695,88 TL	37.059,00 TL
10+ yıl, emeklilik hakkı var.	144	37.695,88 TL	40.281,52 TL

* Tablodaki hesaplamalar MS Office Excel 2010/Tr programındaki "GD İşlevi" kullanılarak yapılmıştır. GD İşlevi, dönemsel sabit ödemeler ve sabit bir faiz oranı temelinde bir yatırımın gelecekteki değerini hesaplamak için kullanılmaktadır. Bu işlevin formül çubuğu şu şekildedir: $GD(\text{oran}, \text{dönem_sayısı}, \text{devresel_ödeme}, [\text{bd}], [\text{tür}])$.

Formül çubuğunda yer alan değişkenlerden;

- "oran" sabit getiri oranını ifade etmektedir. Çalışmamızda bu oran %1 olarak dikkate alınmıştır.
- "dönem_sayısı" yatırımın süresini ifade etmektedir. Çalışmamızda sırasıyla, 24,48, 84 ve 144 olarak dikkate alınmıştır.
- "devresel_ödeme" dönemsel sabit ödeme tutarını ifade etmektedir. Çalışmamızda bu tutar 100.-TL olarak dikkate alınmıştır.
- "[bd]" gelecekteki bir dizi ödemenin şu andaki değeri olan bugünkü değer veya toplam tutarı olup alınması isteğe bağlıdır. Bu çalışma açısından dikkate alınmamıştır.
- "[tür]" ödemelerin ne zaman yapılacağına bağlı olarak 0 ya da 1 sayısı ile gösterilmektedir. Çalışmamızda ödemelerin dönem başında yapıldığı kabul edildiği için 1 olarak dikkate alınmıştır.

** Bu bilgiler doğrultusunda tablodaki rakamlardan örneğin eski sisteme göre 3-6 yıl için 7.219,31.-TL'nin elde edilişi detaylı olarak aşağıda gösterilmiştir:

Kaynak	(oran)	(dönem_sayısı)	(devresel_ödeme)	GD
Prim	%1	48	100	6.183,48
GV Avantajı	%1	47	17,20	1.035,83
Toplam Portföy				138.218

*** Yine yukarıdaki bilgiler doğrultusunda tablodaki rakamlardan örneğin yeni sisteme göre 3-6 yıl 6.415,36.-TL'nin elde edilişi detaylı olarak aşağıda gösterilmiştir:

Kaynak	(oran)	(dönem_sayısı)	(devresel_ödeme)	GD
Prim	%1	48	100	6.183,48
Hak edilen Devlet Katkısı	%1	48	3,75	231,88
Toplam Portföy				373.183

Her bir döneme ilişkin ayrıntılı hesaplamalar EK1'de sunulmuştur.

Tablo 3'e göre yapmış olduğumuz hesaplamalar eski sistemdeki devlet teşviklerinin ilk 4 dönem için daha fazla portföy büyüklüğü sonucu verdiği işaret etmektedir. Bulunan sonuçlara göre yeni sistemin tek avantajlı olduğu durumun sistemden emeklilik hakkı kazanarak ayrılma durumu olduğu söylenebilir. Bu farklılığın en büyük sebebi devlet katkısına hak kazanma süresidir. Örneğin, yukarıda verilen 6.415,36.-TL'lik rakamın hesaplanmasında prim ödeme süresi 48 ay olduğu için hak edilen devlet katkısı tutarı sadece %15 seviyesindedir. Devlet katkısının %100'üne hak kazanmak için sistemden emeklilik hakkı kazanarak ayrılmak gereklidir. Devlet katkısının tamamına hak kazanılması durumunda yeni sistemdeki portföy büyüklüğü açık bir şekilde eski sistemdeki portföy büyüklüğünü aşmaktadır.

4.3. Sistemden Ayrılma Dönemindeki Karşılaştırma

Sistemden ayrılma durumları ve vergi tevkifatı 5 şekilde hesaplanarak karşılaştırılmıştır:

- 1) 10 yıldan daha az katkı payı ödeyerek sistemden ayrılma
- 2) 10 yıldan daha fazla katkı payı ödemesine rağmen 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılma
- 3) Emeklilik hakkını kazanarak sistemden ayrılma/birikimin tek seferde çekilmesi
- 4) Emeklilik hakkını kazanma/ömür boyu aylık sözleşme bağlanması
- 5) Vefat, maluliyet gibi zorunlu nedenlerden dolayı ayrılma

Aşağıda Tablo 4'te eski ve yeni sistemden ayrılma durumunda elde edilebilecek net tutarlar sunulmaktadır:

Tablo 4: Sistemden Ayrılma Durumunda Eski ve Yeni BES'in Karşılaştırılması

Karşılaştırma Dönemi	Aylar	Eski Sistemde Ele Geçen Net Tutar	Yeni Sistemde Ele Geçen Net Tutar
Zorunlu Nedenle Ayrılma	48	6.948,59 TL	7.604,60 TL
10 yıldan az	84	13.114,02 TL	13.441,58 TL
10+ yıl, emeklilik hakkı yok.	144	33.926,29 TL	34.778,47 TL
10+ yıl, emeklilik hakkı var. Toplu çekim	144	36.282,28 TL	39.067,92 TL
10+ yıl, emeklilik hakkı var. Ömür boyu aylık	144	37.695,88 TL	39.067,92 TL

Not: Yeni sistemde, ömür boyu aylık seçeneği ile toplu çekim seçenekleri arasında bir farklılık yoktur, ancak eski sistemle karşılaştırma yapabilmek için konulmuştur.

EK 2'de, yukarıdaki tabloda eski ve yeni sistemde ele geçen net tutar rakamlarının elde edilmesi ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Zorunlu nedenle ayrılma dönemine örnek olarak 4. yılsonunda ayrılma durumu alınmıştır. Zorunlu durumda ayrılma ile sistemden emeklilik hakkı kazanıp birikimin tek seferde çekilmesi durumunda eski sistemde toplam birikim üzerinden %25 istisna edilip kalan %75 üzerinden %5 vergi alınmaktadır. Kümülatifte vergi oranı bu nedenle %3,75 alınmıştır.

Tablo 4 kişilerin sistemden ayrılırken elde edecekleri net tutar açısından yeni sistemin her karşılaştırma aşamasında daha avantajlı olduğu görülmektedir. Ancak avantajın aslında ne kadar bir farklılığa karşılık geldiği araştırıldığından aşağıda Tablo 5'teki sonuçlar ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 5: Oransal Fark

Karşılaştırma Dönemi	Aylar	Oransal Fark
Zorunlu Nedenle Ayrılma	48	0,10
10 yıldan az	84	0,03
10+ yıl, emeklilik hakkı yok.	144	0,03
10+ yıl, emeklilik hakkı var. Toplu çekim	144	0,08
10+ yıl, emeklilik hakkı var. Ömür boyu aylık	144	0,04

Tablo 5'teki oranlara bakıldığında yeni sistemin eski sisteme göre sağlayacağı avantajın en fazla %10 oranında olduğu görülmektedir. Bu durum ise vefat, maluliyet gibi zorunlu nedenlerden dolayı sistemden ayrılmayı kapsamaktadır ve bu nedenle değerlendirme dışında bırakılmıştır. Yeni sistemin kısa vadede ayrılma durumunda çok fazla bir avantaj getirmediği görülmektedir. Öte yandan, asıl ilgi çekici durum sistemden emeklilik hakkı kazanan kişilerin tüm birikimlerini toplu çekmeleri ile ömür boyu aylık şeklinde almaları arasındadır. İki durum arasında, %4'lük bir fark (yeni ve eski teşvik sistemleri karşılaştırıldığında, yeni teşvik sisteminin, tüm birikimlerin toplu çekilmesi durumunu %8, ömür boyu aylık sözleşmesi olarak sistemde kalma durumunu ise sadece %4 daha fazla teşvik ettiği tespit edilmiştir.) olduğu Tablo 5'ten görülmektedir. Bu durumda, kişilerin yeni sisteme göre paralarını sistemden tek seferde çekmek yerine ömür boyu aylık sözleşmesi imzalayarak sistemde kalmaya devam etmeleri daha az teşvik edilmiş olmaktadır. Özellikle ekonominin uzun dönemli fon ihtiyacının karşılanmasında önemli bir kaynak olacağı beklentisi olan BES açısından bu sonucun dikkatle ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Katılımcıların sistemden paralarını tek seferde çekmeleri yerine ömür boyu aylık sözleşmeleri imzalamaları yönünde teşviklerin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yeni sistem kendi içinde kıyaslandığında da, katılımcının sistemden parasını toplu olarak çekmesi ile ömür boyu aylık sözleşmesi imzalaması arasında büyük bir fark olmadığı Tablo 4'ten görülmektedir. Bu nedenle, yeni sistemin katılımcıları, ömür boyu aylık sözleşmesi imzalaması yönünde daha fazla teşvik etmesinin faydalı olacağı kesindir.

SONUÇ

Türkiye'de BES, 2000'li yılların başında ortaya konan bir dizi yapısal reform içinde yer alan sosyal güvenlik reformu kapsamında gündeme gelmiştir. Yeni sosyal güvenlik sistemi ile emeklilik yaşının yükseldiği, prim ödeme süresinin artırıldığı ve bağlanan emekli aylıklarının ortalama %37,5 (2045li yıllar için) düşürüldüğü gözlemlenmiştir. Yeni BES ile emekli aylıklarının düşürülmesi nedeniyle ortaya çıkacak olan refah kaybının telafi edilmesi düşünülmektedir.

BES, genel sosyal sigorta sisteminin tamamlayıcısı olarak kurulmuş bir sistemdir. Devletlere hem ekonomik hem de sosyal güvenlik anlamında faydası vardır. Bu nedenle devletler BES'i teşvik etmektedir. Devlet teşvikleri ise genel olarak vergi uygulamaları ile kendisini göstermektedir. Vergi uygulamaları ile sağlanan teşvikler; katkı payı tahsil döneminde, katkı paylarının yatırıma yönlendirilmesi döneminde ve katılımcıların sistemden ayrılmaları döneminde olmak üzere üçe ayrılır. 6327 sayılı Kanun ile teşvik sisteminde köklü bir değişiklik yapılmıştır. Eski teşvik sisteminin esasını her üç dönemde de vergi teşvikleri sağlanması oluşturmakta iken, 6327 sayılı Kanun sonrasında katkı payı tahsil dönemindeki vergi teşviklerinin yerini doğrudan devlet katkısı ödemesi almıştır. Yeni teşvik sisteminde katılımcıların

sistemden ayrılmaları dönemindeki vergi uygulamalarında da değişiklik yapılmış olup, vergi tevkifatına tabi matrah, tüm birikim yerine katkı payından ve devlet katkısından elde edilen getiri olarak değiştirilmiştir. Yeni teşvik sisteminde, katkı paylarının yatırıma yönlendirilmesi dönemindeki teşviklerde ise bir değişiklik yapılmamıştır.

BES'e katılan katılımcı sayısı yıldan yıla artmaktadır. Katılımcı sayısındaki artışa paralel olarak katkı payı tutarı da artmaktadır. Her yıl yatırıma ilk defa olarak yönlendirilen fonların tutarı da artmakta olup, bu artış 2007 yılındaki istisna dışında süreklilik göstermektedir. Yeni teşvik sisteminin uygulanmaya başlandığı 1 Ocak 2013 tarihi öncesindeki ve sonrasındaki katılımcı sayısı ve katkı payı tutarları üzerinden yapılan çalışmalar sonucunda, katılımcıların yeni teşvik sistemini olumlu karşıladığı değerlendirilmiştir. Eski ve yeni teşvik sisteminde BES'ten emeklilik hakkı kazanma kriterleri aynı olup en az 10 yıl prim ödeme ve 56 yaşın doldurulması koşulu aranmaktadır. Yeni teşvik sistemi kişilerin BES'te daha uzun süre kalmasını öngörmektedir. Yeni sistemde devlet teşviklerinin tüketim yerine yatırımı ön plana çıkardığı görülmektedir.

Bu çalışmada, eski ve yeni sistemin temsili katılımcılar üzerinden hesaplanan portföy büyüklüklerini karşılaştırmamız sonucunda, yeni sistemin ancak emeklilik hakkı kazanılması durumunda daha büyük bir portföy büyüklüğü oluşturduğu görülmüştür. Geri kalan seçeneklerde eski sistemde prim ödeyen bir katılımcı daha büyük portföy büyüklüğüne ulaşmaktadır. Bu ise sistemin uzun vadede kazançlı olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların sistemden ayrılma dönemine ait yapmış olduğumuz hesaplamalar ise yeni sistemin tüm seçeneklerde daha avantajlı olduğu göstermektedir. Bunun temel nedeni ise birikim yerine sadece getirinin vergi tevkifat matrahına tabi olmasıdır. Bu yönüyle yeni teşvik sistemindeki asıl önemli hususun doğrudan devlet katkısı olmadığı, vergi tevkifat matrahının değiştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

Eski sistem, katılımcının emeklilik hakkı kazandıktan sonra parasını sistemden toplu olarak çekmesi ile sistemde kalıp ömür boyu aylık sözleşmesi imzalaması seçeneklerinden ikinci seçeneği daha fazla teşvik etmektedir. Yeni sistemde ise bu iki seçenek arasında bir fark bulunmamaktadır. Devlet açısından istikrarlı bir fon kaynağı olan BES'in, katılımcıları, ömür boyu aylık sözleşmesi imzalaması konusunda daha fazla teşvik etmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak bu değerlendirme çalışmasında kullanılan örnek, 100.-TL yatıran temsili bir BES yatırımcısının 25.-TL katkı alması durumunu ele aldığı için ilerleyen çalışmalarda güncel örneklerle geliştirilmesi daha faydalı olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2004, <http://www.egm.org.tr/be-s2004gr1.asp>, Erişim Tarihi: 18/01/2013.
2. Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2004, <http://www.egm.org.tr/be-s2011gr.asp>, Erişim Tarihi: 18/01/2013.
- Emeklilik Gözetim Merkezi, Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi, <http://www.egm.org.tr/?sid=70>, Erişim Tarihi:18/01/2013.
3. Emeklilik Gözetim Merkezi, Haftalık BES Göstergeleri, <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.htm>, Erişim Tarihi:20/01/2013
4. Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2011 Yılı Raporu, www.ekonomi.gov.tr/upload/ED-2B2E29-9A73.../UDY_2011_tr.pdf, Erişim Tarihi:20/01/2013.
5. Hürriyet Ekonomi, Bireysel Emeklilik Değişiyor, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/20361791.asp>, Erişim Tarihi: 20/01/2013.
6. Işık, A., Ay, H., Meriç, M. ve Baran, T., Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergisel Avantajlar ve Uygulamaları, SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2011, C16, s.25-45.
7. İş ve Sosyal Güvenlik, Emeklilik Kademeli Geçiş Süreleri, <http://www.isvesosyalguvenlik.com/pratikbilgiler/pb005.htm>, Erişim Tarihi:19/01/2013.
8. Özcan, C., Emekli maaşı nasıl yüksek olur?, <http://t24.com.tr/yazi/emekli-maasi-nasil-yukse-olur/5478>, Erişim Tarihi: 19/01/2013
9. Uyar, H.İ., (2012)., Bireysel Emeklilik Sistemi ile Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İSM-MO Mali Çözüm Dergisi, Mart-Nisan 2012, s.71-93.

EK1:

Eski BES Sistemine Göre Toplam Portföyler:

Aylar	Aylık Prim	Yatırılan Prim Toplamı	Fon Getirisi	GV Avantajı	GV'den Kaynaklı Prim Toplamı	GV'nin Fon Getirisi	Toplam Portföy	Karşılaştırma Dönemi
24	100	2.400,00	2.724,32 TL	17,20	412,80	446,74 TL	3.171,06 TL	0-3 yıl
48	100	4.800,00	6.183,48 TL	17,20	825,60	1.035,83 TL	7.219,31 TL	3-6 yıl
84	100	8.400,00	13.197,90 TL	17,20	1.444,80	2.230,36 TL	15.428,26 TL	6-10 yıl
144	100	14.400,00	32.225,22 TL	17,20	2.476,80	5.470,66 TL	37.695,88 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı yok.
144	100	14.400,00	32.225,22 TL	17,20	2.476,80	5.470,66 TL	37.695,88 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var.

Yeni BES Sistemine Göre Toplam Portföyler

Aylar	Aylık Prim	Yatırılan Prim Toplamı	Fon Getirisi	Devlet Katkı Payı	Devlet Katkı Payı Toplamı	Devlet Katkı Payının Getirisi	Hak edilen Devlet Katkısı Toplamı	Hak edilen Devlet Katkısı Getiri Toplamı	Toplam Portföy	Karşılaştırma Dönemi
24	100	2.400,00	2.724,32 TL	25,00	600,00	681,08 TL	-	-	2.724,32 TL	0-3 yıl
48	100	4.800,00	6.183,48 TL	25,00	1.200,00	1.545,87 TL	180,00 TL	231,88 TL	6.415,36 TL	3-6 yıl
84	100	8.400,00	13.197,90 TL	25,00	2.100,00	3.299,47 TL	735,00 TL	1.154,82 TL	14.352,72 TL	6-10 yıl
144	100	14.400,00	32.225,22 TL	25,00	3.600,00	8.056,30 TL	2.160,00 TL	4.833,73 TL	37.059,00 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı yok.
144	100	14.400,00	32.225,22 TL	25,00	3.600,00	8.056,30 TL	3.600,00 TL	8.056,30 TL	40.281,52 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var.

EK2:

Eski BES Sistemine Göre Vergi Tevkifatı:

Toplam Portföy	Karşılaştırma Dönemi	Uygulanacak Vergi Tevkifat Oranı	Vergi Tevkifat Matrahı	Vergi Tevkifat Tutarı	Ele Geçen Net Tutar
7.219,31 TL	Zorunlu Nedenle Ayrılma	3,75%	7.219,31 TL	270,72 TL	6.948,59 TL
15.428,26 TL	10 yıldan az	15%	15.428,26 TL	2.314,24 TL	13.114,02 TL
37.695,88 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı yok.	10%	37.695,88 TL	3.769,59 TL	33.926,29 TL
37.695,88 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var. Toplu çekim	3,75%	37.695,88 TL	1.413,60 TL	36.282,28 TL
37.695,88 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var. Ömür boyu aylık	0%	37.695,88 TL	0,00 TL	37.695,88 TL

Yeni BES Sistemine Göre Vergi Tevkifatı:

Toplam Portföy	Karşılaştırma Dönemi	Uygulanacak Vergi Tevkifat Oranı	Vergi Tevkifat Matrahı	Vergi Tevkifat Tutarı	Ele Geçen Net Tutar
7.729,35 TL	Zorunlu Nedenle Ayrılma	5%	1.729,35 TL	86,47 TL	7.642,89 TL
14.352,72 TL	10 yıldan az	15%	5.997,37 TL	899,61 TL	13.453,11 TL
37.059,00 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı yok.	10%	22.281,52 TL	2.228,15 TL	34.830,85 TL
40.281,52 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var. Toplu çekim	5%	22.281,52 TL	1.114,08 TL	39.167,45 TL
40.281,52 TL	10+ yıl, emeklilik hakkı var. Ömür boyu aylık	5%	22.281,52 TL	1.114,08 TL	39.167,45 TL